

واکاوی شاخصه‌های قدرت نرم قیام ۱۵ خرداد ۱۳۴۲ با تأکید بر اندیشه امام خمینی (ره)

محمد بیدگلی^۱، اصغر رجیبی ده‌برزویی^۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۳/۲۷

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۱/۲۰

چکیده:

یکی از ویژگی‌های برجسته قیام ۱۵ خرداد ۱۳۴۲ ماهیت دینی، مردمی و خودجوش آن بود که باعث خروش و زمینه حرکت آحاد ملت و موجب پیروزی انقلاب اسلامی ایران گردید. مرجعیت امام خمینی (ره) عامل وحدت و تحرک مردم در این قیام تلقی می‌گردد. در اندیشه‌ها و تفکر حضرت امام خمینی (ره)، تشکیل حکومت اسلامی و اجرای احکام اسلام جایگاه خاصی داشت که تأثیرات عمیقی بر ساختار سیاسی - اجتماعی و فکری - فرهنگی ایران گذاشت. قیام پانزده خرداد، آخرین زنجیره تحول، قبل از وقوع انقلاب اسلامی است که تأکید مکرر امام خمینی (ره) بر آن، مطالعه و بررسی آن را ضروری تر می‌سازد. در پژوهش حاضر تلاش شده به این سؤال پاسخ داده شود که شاخصه‌های قدرت نرم قیام ۱۵ خرداد ۱۳۴۲ با تأکید بر اندیشه امام خمینی (ره) چیست؟ پژوهش حاضر توسعه‌ای - کاربردی بوده و بر حسب ضرورت از روش‌های اسنادی و تحلیل محتوای کیفی استفاده شده است. یافته‌های این پژوهش حاکی از آن است که شاخصه‌های قدرت نرم قیام پانزده خرداد با تأکید بر اندیشه امام خمینی (ره) عبارتند از روحیه خودباوری و امید به آینده، دشمن ستیزی، معنویت گرایی، ولایت‌مداری و استقلال سیاسی می‌باشند.

واژگان اصلی: امام خمینی (ره)، روحیه خودباوری، قیام پانزده خرداد، قدرت نرم، ولایت‌مداری.

۱. گروه حقوق، واحد ورامین - پیشوا، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. (نویسنده مسئول)

mohammad.bidgoli@yahoo.com

۲. گروه معارف، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

مقدمه

انقلاب اسلامی ایران ادامه تحولات نهضت‌های پیشین همچون نهضت تنباکو، انقلاب مشروطه، نهضت ملی شدن نفت و قیام پانزده خرداد ۱۳۴۲ بوده است. در قیام پانزده خرداد تحولی هم در اهداف مبارزه و هم در روش مبارزه اتفاق می‌افتد که بر همین اساس، حضرت امام خمینی (ره) آن را مبدأ انقلاب اسلامی دانسته‌اند و از این زمان تغییر و تحول انقلابی در نظام پیشین از سوی جریان روحانیت شیعه مطرح می‌شود که به نوعی اصول و ارزش‌های بنیادین اسلامی و ملی همه نهضت‌های پیشین را در صورت‌بندی نظام سیاسی جدیدی تداوم بخشید. انقلاب اسلامی هم تولیدکننده قدرت نرم و هم پایه گذار قدرت نرم است. پیروزی ملت ایران در انقلاب تاریخی خود علیه رژیم محمدرضاشاه که دارای تمام دستگاه‌های سرکوبگر و همچنین ارتش و پشتیبانی قدرت‌های بین‌المللی از جمله ایالات متحده آمریکا بود، جز تکیه بر قدرت نرم این انقلاب و نظام اسلامی ریشه در باورهای عمیق مذهبی آن دارد. شیعه و فرهنگ شیعه در حقیقت اسلام ناب است که به عنوان یک منبع کاملاً متمایز برای قدرت نرم انقلاب اسلامی به عنوان دین و ارزش‌های دینی مطرح است (اکبری و همکاران، ۱۳۹۹: ۶). قیام پانزده خرداد نقطه عطفی در مبارزات ملت ایران در برابر حکومت پهلوی بود که استمرار یاد و خاطره آن به قیام سراسری ۱۳۵۷ شمسی و پیروزی انقلاب اسلامی انجامید. پس از درگذشت آیت‌الله بروجردی زعیم حوزه علمیه و مرجع تقلید شیعیان، در سال ۱۳۴۰، روند مبارزات حوزویان و مردم با طاغوت و حکومت پهلوی، وارد دوره جدیدی شد و شکل علنی یافت. پانزده خرداد نقطه عطفی در تاریخ و مبداء این نهضت است. آن‌ها که در پانزده خرداد قیام کردند، قیام مردانه کردند و در مقابل دژخیمان نه گفتند و به شهادت رسیدند، آن‌ها مبداء این نهضت عظیم شدند (امام خمینی، ۱۰: ۱۳۶۹/۸۶). تاریخ معاصر ایران، نقاط عطف و حساس چندی را پشت سر نهاده‌است که قیام پانزده خرداد ۱۳۴۲، یکی از مهم‌ترین آنهاست. درخشش انقلاب اسلامی ایران که در قالب یک حرکت مردمی و با تکیه بر ارزش‌های فرهنگی مبتنی بر اسلام پیروز شد، نقطه عطفی را در جهت دهی تحرکات و بیداری اسلامی، با الگوسازی موفق نمایان ساخت (سیمبر، ۱۳۸۹: ۲۶۲).

مقام معظم رهبری در خصوص قیام ۱۵ خرداد ۱۳۴۲ اشاره‌ای دارند که پانزدهم خرداد سال ۴۲ یک مقطع بسیار مهمی است. در پانزده خرداد یک قیام مردمی به وجود آمد. این نشان دهنده این بود که آحاد ملت ایران، با روحانیت، با مرجعیت - که مظهر آن، امام بزرگوار بود - یک چنین پیوند مستحکمی دارند و نکته اینجاست که همین پیوند است که ضامن پیشرفت نهضت، اوج نهضت و پیروزی نهضت می‌شود.

بیانات مقام معظم رهبری در مراسم بیست و چهارمین سالگرد رحلت امام خمینی (ره) ۱۴/۰۳/۱۳۹۲ در پژوهش حاضر تلاش شده به این سؤال پاسخ داده شود که شاخصه‌های قدرت نرم قیام ۱۵ خرداد ۱۳۴۲ با تأکید بر اندیشه امام خمینی (ره) چیست؟ پژوهش حاضر توسعه‌ای-کاربردی بوده و بر حسب ضرورت از روش‌های اسنادی و تحلیل محتوای کیفی استفاده شده است. یافته‌های این پژوهش حاکی از آن است که شاخصه‌های قدرت نرم قیام ۱۵ خرداد با تأکید بر اندیشه امام خمینی (ره) عبارتند از روحیه خودباوری و امید به آینده، دشمن ستیزی، معنویت‌گرایی، ولایت‌مداری و استقلال سیاسی استخراج گردید.

۱- پیشینه پژوهش

در خصوص شاخصه‌های قدرت نرم در قیام ۱۵ خرداد ۱۳۴۲ از جهت نظری و تحقیقاتی، پیشینه‌ای چندان قوی وجود ندارد؛ به ویژه در اندیشه سیاسی امام خمینی (ره) که معدودی مقاله، همه‌دانشه‌های ما در این حوزه را شامل می‌شود. در خصوص شاخصه‌های قدرت نرم قیام ۱۵ خرداد ۱۳۴۲ پژوهش‌های صورت گرفته است که در ذیل به بعضی از آنها که در برخی جنبه‌ها به این پژوهش نزدیک‌تر بودند اشاره شده است:

۱- مقاله بررسی مؤلفه‌های حکمرانی خوب از منظر امام خمینی (ره) نوشته آقای سهراب شهیددانی مقدمی با روش توصیفی-تحلیلی در سال ۱۳۹۵ انجام پذیرفته که یافته‌های آن به موضوع قدرت و ظرفیت اجتماعی روحانیت و تبلور آن در کوران قیام ۱۵ خرداد ۱۳۴۲ پرداخته است.

۲- مقاله شورش‌های اجتماعی و مساله‌ی محرومیت نسبی (مطالعه موردی: قیام ۱۵ خرداد در ورامین) نوشته آقایان علی اردستانی و احسان تاجیک به روش توصیفی تحلیلی در سال ۱۳۹۳ انجام پذیرفته که یافته‌های آن حاکی از آن است که می‌کوشد با تمرکز بر یکی از مهم‌ترین کانون‌های این شورش اجتماعی یعنی منطقه ورامین و در پرتو نظریه محرومیت نسبی به بررسی زمینه‌های شکل‌گیری این شورش اجتماعی بپردازد.

۳- مقاله زنان و قیام ۱۵ خرداد ۱۳۴۲ نوشته خانم فاطمه حسین پور به روش توصیفی تحلیلی در سال ۱۳۹۶ انجام گردیده که یافته‌های پژوهش بیانگر این مطلب است که به نقش تاریخی زنان در حوادث انقلاب اسلامی به عنوان نیمی از جامعه ایران میدان بیشتری در سایر زمینه‌های علمی، سیاسی و اجتماعی داده شده است.

۴- مقاله واگروه های علم از قیام ۱۵ خرداد ۱۳۴۲ نوشته خانم ماهرخ ابراهیم پور با روش توصیفی تحلیلی در سال ۱۳۹۲ انجام پذیرفته و این مقاله با تکیه بر یادداشت‌های اسدالله علم نخست وزیر سرکوبگر مردم در قیام ۱۵ خرداد و با توجه به شخصیت وی و نزدیکی و ارتباط تاثیرگذارش با محمدرضا پهلوی نوشته شده است.

۵- مقاله مفهوم و ماهیت قیام در اندیشه سیاسی امام خمینی (ره) نوشته آقای محمدحسین جمشیدی با روش توصیفی تحلیلی در سال ۱۳۹۵ انجام پذیرفته و برداشت سیاسی امام خمینی (ره) از قیام را مورد بررسی و تحلیل قرار داده است.

منظور از نوآوری یعنی به کارگیری توانایی‌های ذهنی برای ایجاد یک فکر یا پژوهشی جدید. لذا مطالعه پژوهش‌های انجام شده نکات مناسبی را روشن می‌سازد، در حالی که وجه تفاوت این پژوهش این است که سعی می‌کند در قالب یک چارچوب نظری در عین پرداختن به شاخصه‌های قدرت نرم قیام پانزده خرداد ۱۳۴۲ عملکرد آن را با تاکید بر اندیشه امام خمینی (ره) را نیز مورد مطالعه قرار دهد.

۲- چارچوب نظری:

۱-۲- قدرت نرم

اگرچه قدرت نرم در ادبیات سیاسی، نخستین بار به وسیله جوزف نای مطرح شده است؛ اما در عالم واقع موضوعی با سابقه و قدیمی است که در دوره‌های مختلف از آن استفاده شده است (صدرپورو همکاران، ۱۳۹۵: ۱۶۸). قدرت نرم عبارت است از توانایی کسب مطلوب از طریق جاذبه، نه از طریق اجبار یا تطمیع. قدرت نرم از جذابیت فرهنگ، ایده آل‌های سیاسی و سیاست‌های یک کشور ناشی می‌شود. وقتی سیاست‌های ما از نظر دیگران مشروع و مورد قبول باشد، قدرت نرم ما افزایش می‌یابد (نای، ۱۳۸۹: ۲۴). به عقیده جوزف نای^۱، در عصر جهانی اطلاعات، تمامی منابع قدرت نظامی، اقتصادی، و نرم هر چند به درجات مختلف، ولی به یکدیگر مرتبط باقی خواهند ماند. با این حال به نظر وی قدرت نرم اهمیت و معنای پیوسته افزونتری خواهند یافت به گونه‌ای که کشورها وارد سیاست‌های رقابتی ایجاد جذابیت، مشروعیت و اعتبار خواهند گردید. به نظر وی سه منبع عمده برای قدرت نرم یک کشور وجود دارد که عبارت‌اند از: فرهنگ هنگامی که برای سایر

^۱ Joseph Nye

کشورها از جذابیت برخوردار گردد، ارزش‌های سیاسی، هنگامی که با ارزش‌های اجتماعی داخلی، خارجی و روح حاکم بر سیاست‌های خارجی کشور مطابقت داشته باشد و مشروعیت، یعنی زمانی که سایر کشورها فرهنگ ملی کشور مورد نظر را مشروع و اخلاقی تلقی نمایند (Nye, 2004:4). به عقیده نای اگر رهبری ارزش‌هایی را ارائه کند که دیگران، خود مایل به پیروی از آن باشند، اداره کردن آن گروه هزینه کمتری خواهد داشت (نای، ۱۳۸۹: ۲۳). شکل‌گیری قدرت نرم فراگردی بسیار کند و زمان بر است و ایجاد آن در کوتاه مدت ممکن نخواهد بود. به همین دلیل هنگام روی دادن بحران‌های بین‌المللی که منافع ملی کشور به خطر می‌افتد زمان آزمون بزرگ میزان قدرت نرم آن کشور در صحنه میان‌کشوری فرامی‌رسد. با توجه به نظریه جوزف نای در ارزیابی مؤلفه‌های قدرت نرم (فرهنگ، ارزش‌های سیاسی و مشروعیت) می‌توان گفت که عوامل زوال قدرت نرم کاهش جذابیت‌های فرهنگی، شکل‌گیری تضاد بین ارزش‌های سیاسی با روح حاکم بر رفتار سیاست خارجی و زوال مشروعیت ارزش‌های سیاسی و فرهنگی کشور مورد نظر در صحنه بین‌المللی به ویژه از دید افکار عمومی و شخصیت‌های تأثیرگذار بین‌المللی.

در واقع آمریکا، به استفاده از قدرت نرم خود در قالب فرهنگ و سیاست‌ها و ارزش‌ها در پی رسیدن به رهبری ایدئولوژیک جهانی است (دهشیار، ۱۳۷۹: ۴۳۷). اماشواهد فراوانی دال بر فرسایش قدرت نرم آمریکا در نیم سده اخیر وجود دارد. پس از جنگ جهانی دوم، هر چند ایالات متحده آمریکا به دلیل پیروزی در جنگ علیه اردوگاه نازیسم^۱ و به دست گرفتن رهبری مقابله با تمامیت‌خواهی کمونیسم به پرستیژ قابل ملاحظه‌ای در صحنه جهانی دست یافت، لیکن با گذشت زمان، منحنی قدرت نرم آمریکا روندی نزولی را تجربه کرد.

۲-۲- منابع تقویت‌کننده قدرت نرم

جمهوری اسلامی ایران به لحاظ دارا بودن پیشینه فرهنگی، یکی از قدرتمندترین کشورهاست. فرهنگ ایران که مبتنی بر اسلام ناب است، با داشتن مذهب تشیع توان بسیج توده‌های مردم علیه فرهنگ وارداتی غرب را دارد (رنجبران، ۱۳۸۸: ۶۴). قیام پانزده خرداد ۱۳۴۲ از ابتدا دارای ماهیت فرهنگی بود و با تکیه بر اصول اسلامی توانست برآیند مثبتی در اذهان و افکار عمومی داخل و خارج ایجاد کند. این موضوع باعث افزایش قدرت نرم انقلاب اسلامی گردید. در کنار تمام منابع قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران که خاستگاه آنها اسلام و فرهنگ شیعه است، برخی منابع طبیعی و خدادادی

^۱ Nazism

در ایران وجود دارد که مزیت‌های نسبی برای ایران فراهم ساخته است که می‌تواند با توجه به آنها به اهداف خود دست یابد (جعفری پناه و میراحمدی، ۱۳۹۱: ۱۱۹). جمهوری اسلامی ایران به لحاظ فرهنگی و اعتقادی، در مرکزیت جهان اسلام قرار دارد؛ به ویژه بعد از پیروزی انقلاب اسلامی ایران، این مرکزیت نماد بیشتری یافته است. تمام این ظرفیت‌های بالقوه و بالفعل باعث شده که قدرت‌های دیگر نتوانند نقش ایران را نادیده بگیرند.

۳- روش پژوهش

پژوهش حاضر به جهت آن که با مطالعه و تبیین گفتمان آراء و نظرات بنیانگذار کبیر انقلاب اسلامی حضرت امام خمینی (ره) در خصوص قدرت نرم، منتهی به توسعه و بهبود روش‌ها از طریق شناسایی اجزا و مفاهیم مرتبط با گفتمان ایشان در قیام پانزده خرداد ۱۳۴۲ می‌شود، از نوع پژوهش توسعه‌ای بوده و از این منظر که برای رسیدن به هدف عملی مشخصی رهنمون شده از نوع پژوهش کاربردی است و از آنجا که مطالعه حاضر به لحاظ هدف، در پی تحلیل گفتمان ایشان در زمینه شاخص‌های قدرت نرم قیام پانزده خرداد ۱۳۴۲ است برحسب ضرورت از روش‌های اسنادی، تحلیل محتوی کیفی به منظور تبیین اندیشه‌ها، تدابیر و فرمایشات ایشان استفاده شده است. این پژوهش دارای دو جامعه آماری اسنادی و خبرگی است. جامعه اسنادی در برگیرنده مدارک منتشر شده و قابل دسترس مربوط به فرمایشات امام راحل در ارتباط با قیام پانزده خرداد ۱۳۴۲ بوده است. در پژوهش حاضر، برای گردآوری داده‌ها از هر دو روش میدانی و کتابخانه‌ای استفاده شده است. در پژوهش کنونی از ابزار فیش برداری و در بخش شناسایی اجزا و مفاهیم مرتبط با گفتمان از ابزار پرسشنامه نیمه باز و تأیید خبرگانی استفاده شده است.

۴- یافته‌های تحقیق

در مرحله اول، فزاهایی مربوط به قیام ۱۵ خرداد، انتخاب و در هر فیش، کلمات مورد نظر برای ادامه کار استخراج شده است. در مرحله بعد کلیدواژه‌های مرتبط با قیام پانزده خرداد ۱۳۴۲ توسط پژوهشگران استخراج گردید. در ادامه به منظور رعایت اختصار در گفتار، متن برگزیده‌ای مرتبط با موضوع این پژوهش از بیانات امام خمینی (ره) آمده است. با مروری بر ادبیات پژوهش و الگوهای مربوط در این زمینه و همچنین به دلیل استفاده از روش انجام تحلیل محتوی کیفی در مطالعه حاضر،

دشمن ستیزی	دخالت نظامی آمریکا	حصار اقتصادی
اراده ملت	استقلال سیاسی	ایثار و شهادت
عزای عمومی	ندای الله اکبر	روحیه خود باوری
محاصره اقتصادی	حوزه علمیه قم	نهضت اسلامی
قتل عام وحشیانه	نور ایمان	وحدت کلمه
عصر عاشورا	مبدأ اسلام	سازماندهی
علم و ایمان	شهادت نصرت آفرین	قدرت لایتنانی الهی
مدیریت اسلامی	علم و اخلاق	علم و معنویت
قانون گرایی	روحیه انقلابی	عنایت خداوند
روحیه انقلابی	طبیعه نهضت اسلامی	آزادی از اسارت علمی
قطع وابستگی علمی	خودباوری	جهاد علمی
نیت خالص	وراهین	پایبندی به ارزش های اسلامی
تهذیب نفس	دوری از تحجر	دوری از سیاست زدگی
وجدان اخلاقی	بنیاد پهلوی	پیشوا
محیط انقلابی و اسلامی	انقلاب عظیم الهی	زدودن فرهنگ غربی
استکبار ستیزی	مرجعیت	تقویت بنیه دینی

در این راستا، متون منتقل شده به سامانه از طریق روش های موجود در نرم افزار maxqda در سامانه مربوط به کد پس از تعیین مفاهیم، کد گذاری شدند و مفاهیم کلی و انتزاعی (مقولات) استخراج شد (جدول ۳). برای تدقیق واژگان، از طریق ابزار پرسش نامه نیمه باز و از دوازده متخصص در حوزه پژوهش خواسته شد واژگان را به نسبت نزدیکی معنایی به موضوع، معین نمایند.

جدول ۳. فراوانی و مقولات استخراج شده از آراء و بیانات امام خمینی (ره)

ردیف	واژگان	فراوانی
۱	نقطه عطف تاریخی	۱۴
۲	قیام مردمی	۱۲
۳	آغاز نهضت انقلاب	۱۲
۴	نهضت روحانیون	۱۶
۵	ایمان به خدا	۱۵
۶	ولایتمداری	۲۲
۷	قیام همگانی	۴
۸	دشمن ستیزی	۲۶

۲۴	استقلال سیاسی	۹
۲۸	روحیه خود باوری	۱۰
۱۶	مبدأ انقلاب	۱۱
۱۸	اخراج اجانب	۱۲
۸	آزادی	۱۳
۳	حقوق بشر	۱۴
۲	محاصره اقتصادی	۱۵
۹	دخالت نظامی آمریکا	۱۶
۷	پیروزی اسلام بر کفر	۱۷
۱۵	اراده ملت	۱۸
۱۸	ایثار و شهادت	۱۹
۱۲	شهادای ۱۵ خرداد	۲۰
۷	عزای عمومی	۲۱
۴	قتل عام و حشियانه	۲۲
۱۴	ندای الله اکبر	۲۳
۱۸	حوزه علمیه قم	۲۴
۹	نور ایمان	۲۵
۱۴	وحدت کلمه	۲۶
۳	شهادت نصرت آفرین	۲۷
۱۲	قدرت لایتنهای الهی	۲۸
۱۰	موج عظیم انسانی - اسلامی	۲۹
۱۰	طلیعه نهضت اسلامی	۳۰
۶	مرجعیت	۳۱
۱۲	انقلاب عظیم الهی	۳۲
۱۱	مبدايت اسلام	۳۳
۱۹	رهبری روحانیت	۳۴

در مرحله کد گذاری انتخابی به منظور فرایند یکپارچه سازی و بهبود مقوله‌ها، با استفاده از قابلیت‌های موجود در نرم افزار، مضمون سازی شدند و پس از تأیید مضامین به روش خبرگی در نهایت، جدول ۴، حاوی مضامین و مقولات براساس گفتمان امام خمینی (ره) برای قدرت نرم قیام پانزده خرداد ۱۳۴۲ ناشی از تحلیل محتوای کیفی به دست آمد.

جدول ۴: مضامین و مقوله‌های مرتبط با قدرت نرم قیام ۱۵ خرداد در فرمایشات امام خمینی (ره)

مضامین	مقولات	نشانی (بیانات امام خمینی (ره) به تاریخ)
معنویت گرایی	مبدایت اسلام نور ایمان ندای الله اکبر موهبت الهی	صحیفه امام؛ ج ۸، ص ۵۳-۵۴ صحیفه امام؛ ج ۸، ص ۵۰-۵۱ صحیفه امام؛ ج ۸، ص ۵۰-۵۱ صحیفه امام؛ ج ۱۲، ص ۳۹۶-۳۹۷
استقلال سیاسی	استقلال کشور انقلاب عظیم الهی حماسه آفرینی موج عظیم انسانی - اسلامی	صحیفه امام؛ ج ۱۲، ص ۳۹۶-۳۹۷ صحیفه امام؛ ج ۱۶، ص ۲۹۰ سخنرانی ۱۲ خرداد ۱۳۵۸ سخنرانی ۱۲ خرداد ۱۳۵۸
روحیه خودباوری و امید به آینده	استقلال فکری وحدت کلمه شهادت نصرت آفرین اراده ملت نقطه عطف انقلاب	صحیفه امام؛ ج ۱۲، ص ۳۹۷-۳۹۶ سخنرانی ۱۲ خرداد ۱۳۵۸ صحیفه امام؛ ج ۱۶، ص ۲۹۰ سخنرانی ۱۴ خرداد ۱۳۵۹ صحیفه امام؛ ج ۳، ص ۴۰۶
ولایتمداری	مردم انقلابی محیط انقلابی و اسلامی روحیه انقلابی اینار و شهادت مرجعیت	سخنرانی ۱۲ خرداد ۱۳۵۸ صحیفه امام؛ ج ۱۷، ص ۴۸۰-۴۸۱ سخنرانی ۱۲ خرداد ۱۳۵۸ صحیفه امام؛ ج ۱۶، ص ۲۹۰ صحیفه امام؛ ج ۸، ص ۵۰-۵۱
دشمن ستیزی	پیروزی اسلام بر کفر استکبارستیزی اخراج اجانب آزادی	صحیفه امام؛ ج ۱۶، ص ۲۹۰ سخنرانی ۱۴ خرداد ۱۳۵۹ صحیفه امام؛ ج ۱۲، ص ۳۹۶-۳۹۷ سخنرانی ۱۴ خرداد ۱۳۵۹

گزاره‌های صریح با مفاهیم ضمنی مستخرج از تحلیل محتوای کیفی فرمایشات امام خمینی (ره) نشان می‌دهد که شاخصه‌های قدرت نرم قیام ۱۵ خرداد ۱۳۴۲ شامل روحیه خودباوری و امید به آینده، دشمن ستیزی، معنویت گرایی، ولایتمداری و استقلال سیاسی بیش از سایر مفاهیم در این گفتمان برجسته بوده‌اند.

۵- علل و زمینه‌های شکل‌گیری حماسه ۱۵ خرداد ۱۳۴۲

در پانزده خرداد ۱۳۴۲ به زعامت امام خمینی (ره) افق دید گسترده‌تری می‌یابد و روش سیاسی علمای سلف در حفظ چهارچوب نظام سیاسی را متحول می‌کند. به طوری که حضرت امام خمینی (ره) در همین دوران می‌گویند که تقیه حرام است و مبارزه جدی و علنی با نظام سیاسی فاسد واجب است. تا پیش از این، زعما و مراجع شیعی به واسطه برخی محذورات، ناگزیر بر رعایت مصالحی برای حفظ تمامیت ارضی ایران بودند. اما بعد از پانزده خرداد همه این ملاحظات با رهبری حضرت امام خمینی (ره) تغییر کرد. خاستگاه قیام ۱۵ خرداد ۱۳۴۲ از جایگاه مرجعیت دینی و روحانیت شیعه در جامعه ایران و پیروی مردم از آنها ناشی می‌شود و به عنوان یک نقطه عطف در تاریخ معاصر انقلاب می‌باشد. جریانی که به رهبری امام خمینی (ره) باعث آماده‌سازی شرایط و زمینه‌های لازم برای وقوع و شکل‌گیری انقلاب اسلامی گردید. دستگیری امام خمینی (ره)، موج جدید و عمیق‌تری از نارضایتی عموم مردم را علیه رژیم می‌کند که موجودیت اجتماعی و مذهبی آنان را نشانه گرفته بود، به شکل‌گیری قیام ۱۵ خرداد ۱۳۴۲ انجامید. امام خمینی با فراگیری ظلم و ستم نظام شاهنشاهی به آگاهی رسانی عمومی پرداخت و از هر فرصتی برای بازگو کردن حقایق استفاده کرد. مهم‌ترین اقدامات امام خمینی (ره) علیه رژیم پهلوی که به قیام ۱۵ خرداد منجر شد عبارتند از اعتراض به لایحه انجمن‌های ایالتی و ولایتی، اعتراض به انقلاب سفید، اعلام عزای عمومی در نوروز ۴۲ و اعتراض امام خمینی و سخنرانی امام خمینی در عاشورای سال ۱۳۴۲.

۱-۵- کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ و استقرار مجدد دیکتاتوری محمدرضا شاه

آنچه که از حوادث دوره پهلوی دوم مشخص است، آن است که با کودتای ۲۸ مرداد سال ۱۳۳۲، شاه پایه‌های قدرت خود را مستحکم‌تر کرد و اختناق و خفقان بیشتر، نتیجه دیکتاتوری این دوره از سلطنتش بود و از آنجایی که این بار پایه‌های حکومت خود را قوام یافته‌تر می‌دید، خود را بی‌نیاز از روحانیت و حمایت آنها دانست و این گونه با بی‌اعتنایی به آیت الله العظمی بروجردی که مرجع تقلید بلامنازع مردم بود، جدایی‌اش از روحانیت و در تقابل با آنها قرار گرفتن را به رخ کشید. از طرفی دیگر در آمریکا نیز جان اف کندی با شعار اجرای اصلاحات در کشورهای حافظ منافع ایالات متحده در منطقه خاورمیانه در اواخر سال ۱۳۳۹ در انتخابات پیروز شد و اجرای اصلاحات را در دستور کار کشورهای منطقه قرار داد اما شاه که از پایگاه و نفوذ روحانیون در میان مردم و به ویژه آیت الله بروجردی خبر داشت، اجرای دستورالعمل‌ها را به تأخیر انداخت تا اینکه در

فروردین سال ۱۳۴۰ آیت الله العظمی بروجردی رحلت کرد و شاه فرصت را مناسب دید تا خطر مرجعیت را از بیخ گوش خود دور کند و به جای فرستادن پیام تسلیت به حوزه قم، پیامی خطاب به آیت الله سید محسن حکیم فرستاد و خواست تا مرجعیت را از قم به نجف منتقل کند و با خیال راحت اصلاحات آمریکایی را پیش برد. هر چند که از این نقشه شاه ناکام ماند و از این به بعد بود که امام خمینی به همراه چند تن دیگر از روحانیون مانند آیت الله گلپایگانی و آیت الله مرعشی نجفی مرجعیت را کم و بیش بر عهده گرفتند، اما باز هم کوتاه نیامد و با انتخاب علی امینی به نخست وزیری، با یک تیر دو نشان زد؛ چرا که امینی مهره مورد اعتماد امریکایی‌ها بود و شاه او را مأمور انجام اصلاحات کرده بود.

۲-۵- تصویب لایحه انجمن‌های ایالتی و ولایتی

سال ۱۳۴۰، بعد از رحلت آیت‌الله بروجردی، امام برای اولین بار به شکل مستقیم مقابل حکومت پهلوی ایستاد؛ آن هم در جریان لایحه انجمن‌های ایالتی و ولایتی و از جمله مسائلی که زمینه را برای قیام خونین ۱۵ خرداد فراهم کرد، اجرایی شدن برخی اصلاحات آمریکایی و از آن جمله تصویب لایحه انجمن‌های ایالتی و ولایتی بود. شانزدهم مهر ۱۳۴۱ بود که شاه اولین گام را برای اجرای اصلاحات آمریکایی برداشت و لایحه انجمن‌های ایالتی و ولایتی را به تصویب رساند. تصویب این لایحه که در آن به جای تحلیف با قرآن، کتاب آسمانی خودشان جایگزین و قید اسلام از انتخاب کنندگان و انتخاب شوندگان برداشت شده بود، صدای اعتراض امام خمینی (ره) را بلند کرد و ایشان این اقدام را سرآغاز اجرای برنامه‌های ضد اسلامی شاه دانستند.

۳-۵- انقلاب سفید

اقدام دیگر شاه که نارضایتی علما و امام خمینی را در پی داشت و اثرش در قیام ۱۵ خرداد خود را نمایان کرد، انقلاب سفید بود. انقلاب سفید یا انقلاب شاه و مردم، در واقع مجموعه‌ای از برنامه‌های اصلاحی، اقتصادی و اجتماعی از جمله اصلاحات ارضی و الغای رژیم ارباب و رعیتی بود که در ششم بهمن ماه ۱۳۴۱، به فراندوم گذاشته و اجرایی شد. اصلاحات تصویب شده با عنوان انقلاب سفید مخالفت امام و روحانیون را در پی داشت. امام در پاسخ به استفتای جمعی از متدینان تهران - که از تصویب ملی سؤال کرده بودند - فراندوم را در صورتی قابل قبول دانستند که در آن تهدید و تطمیع در کار نباشد و ملت بفهمد که چه می‌کند (پایگاه خبری جماران به تاریخ ۱۴۰۰/۰۳/۱۵).

۶- ضرورت شاخصه‌های قدرت نرم قیام ۱۵ خرداد ۱۳۴۲ از منظر امام خمینی (ره)

گزاره‌های صریح با مفاهیم ضمنی مستخرج از تحلیل محتوای کیفی فرمایشات امام خمینی (ره) نشان می‌دهد که شاخصه‌های قدرت نرم قیام ۱۵ خرداد ۱۳۴۲ شامل روحیه خودباوری و امید به آینده، دشمن ستیزی، معنویت گرایی، ولایتمداری و استقلال سیاسی بیش از سایر مفاهیم در این گفتمان برجسته بوده‌اند که به بررسی هر یک از آنان می‌پردازیم.

۶-۱- روحیه خودباوری و امید به آینده

خودباوری ملی در مردم ایران یکی از دستاوردهای انقلاب اسلامی ایران است. ایران پس از انقلاب از قیود وابستگی به غرب و شرق رهایی پیدا کرد و توانست به‌عنوان یک قدرت مستقل، در منطقه نقش‌آفرینی کند. امام راحل همواره حکومت را برای مردم، با مردم و در خدمت مردم می‌خواستند و تأکید فراوان بر استقلال و خودباوری داشتند، زیرا مهمترین عامل مؤثر در جهت قطع ایادی شرق و غرب و دستیابی به حاکمیت و استقلال چیزی جز خودباوری نیست و این روحیه وقتی به وجود خواهد آمد که تحولی عظیم را در جان و درون خود بوجود آوریم. امام (ره) این باور را در مردم ایران ایجاد کرد که می‌توان بدون اتکا به دیگر قدرت‌ها، با ایستادن روی پای خود، کشور را به یک قدرت منطقه‌ای تبدیل کرد. یکی از صفات برجسته امام خمینی که از عوامل موفقیت او نیز بود، داشتن امید و امیدواری به آینده در تمام دوران زندگی و امیدآفرینی در بین ملت بود. امیدآفرینی پایه و اساس زندگی هر انسان بوده و در مقایسه با دیگر امور تربیتی، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. امیدواری به تحقق امر مطلوب در آینده باعث پویایی و تحرک انسان شده و حصول نتایج مورد انتظار، شغف و نشاط مضاعفی را در نهاد انسان ایجاد می‌نماید (شعبانی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۱۶).

۶-۲- دشمن ستیزی

یکی از ارزش‌های مورد نظر شیعه، عدم پذیرش استکبار و سلطه کافران است، بنابراین شیعیان و مومنان نباید سلطه و استکبار کافران را بر خود بپذیرند بلکه باید در مقابل استکبار و سلطه کافرین بایستند و مقاومت کنند (مسعودنیا و همکاران، ۱۳۹۳: ۳۹). دشمن شناسی، معرفی چهره واقعی دشمن، استراتژی، بررسی اصول و مبانی مبارزه با دشمن است. دشمن شناسی، شناخت هدف و تشخیص مسیر و شناسایی کارکرد دشمن از راهبردهای کاربردی بصیرت است تا بر این اساس استراتژی تقابل به هنگام با دشمن همراه با تفکر و راهکارهای نظری و عملی تقابل تدوین و اجرایی شود. بصیرت افزایی با نگاه دشمن شناسی در جنگ نرم همراه با مطالبه‌گری جهانی از کاربردی‌ترین

رفتار در همه اقشار، خاصه اندیشه‌های خواص جامعه است. یکی از ویژگی‌های برجسته امام خمینی (ره) برخورداری از بینش عمیق نسبت به دشمن و شگردهای آن و توصیه مردم به هوشیاری در برابر توطئه‌هاست. قرآن کریم می‌فرماید: «وَمِمَّنْ حَوْلَكُم مِّنَ الْأَعْرَابِ مُنَافِقُونَ وَمِنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ مَرَدُوا عَلَى النِّفَاقِ لَا تَعْلَمُهُمْ نَحْنُ نَعْلَمُهُمْ سَنُعَذِّبُهُمْ مَّرَّتَيْنِ؛ و گروهی از بادیه‌نشینان که پیرامون تو هستند منافق‌اند و نیز گروهی از اهل مدینه سخت به نفاق پایبندند. تو آنان را نمی‌شناسی ولی ما آنان را می‌شناسیم، به زودی آنان را دو بار مجازات می‌کنیم (توبه، ۱۰۱)».

۳-۶- معنویت‌گرایی

در دین اسلام، اعتقاد به پیوستگی سیاست و اخلاق وجود دارد؛ اما در عین حال، اخلاق را مقدم بر سیاست می‌داند و جایز نیست یک امر اخلاقی بازیچه سیاست قرار گیرد. به عبارت دیگر، آنچه از نظر اخلاقی نادرست است، نمی‌تواند از لحاظ سیاسی درست باشد و نتیجه مطلوب بدهد (عالم، ۱۳۸۱: ۷۴). امام خمینی (ره) واقعه انقلاب اسلامی را بر اساس تحول روحی معنوی در جامعه ایران به عنوان یک امر الهی تفسیر می‌کرد (درویان، ۱۳۹۵: ۴۱). در نگرش مسلمانان ایمان به خداوند متعال چنان احساس امنیتی به فرد می‌دهد که در صورت رویارویی با بحران‌ها و مصیبت‌ها، خدا را در کنار خود حس می‌کند و به این ترتیب دلگرم و امیدوار می‌شود. از جمله در قرآن کریم خدای تعالی فرموده است: «الَّذِينَ آمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ همان کسانی که ایمان آورده‌اند و دل‌هایشان به یاد خدا آرام می‌گیرد؛ آگاه باش که با یاد خدا دل‌ها آرامش می‌یابد (رعد، ۲۸)». از جمله ویژگی‌های این قیام، خودجوش بودن آن بود که ریشه در جایگاه اجتماعی و ظرفیت‌های مردمی بی نظیر مرجعیت و روحانیت شیعه دارد و در حقیقت در ماجرای دستگیری امام، این ظرفیت اجتماعی تجلی یافت.

۴-۶- ولایت‌مداری

درباره پیشینه و تاریخ ولایت فقیه باید گفت که اصل نظریه ولایت فقیه در فقه شیعه دارای قدمت بی نظیری است و نزد بیشتر علما، به ویژه امام خمینی (ره) از واضحات بوده است (امام خمینی، ۱۳۸۵: ۱۲۴). ولایت فقیه به منزله قدرت نرم است. ولایت فقیه در اندیشه سیاسی شیعیان، در طول نبوت و امامت معصومان قرار می‌گیرد و لازمه عقیده به نبوت، امامت و اهداف بعثت پیامبران، حاکمیت پیامبر و امامان معصوم (ع) و در تداوم آن، امر ولایت فقیه است؛ بدین معنا که ولی فقیه در عصر غیبت امام معصوم ادامه دهنده همان راه است و همه امور مربوط به حکومت و سیاست

که برای پیامبر و امامان معصوم مقرر شده است، برای ولی فقیه جامع شرایط نیز وجود دارد. از جمله فتوای تاریخی آیت الله میرزای شیرازی در مورد جنبش تنباکو در زمان ناصرالدین شاه قاجار که به طور فزاینده‌ای قدرت حکومت فقها بر استعمارگران را آشکار می‌سازد (اصلانی و بحرودی، ۱۳۹۱: ۲۱۶). امام خمینی در این خصوص معتقد هستند که امروز فقهای اسلام حجت بر مردم هستند و همه امور و تمام کارهای مسلمانان به آنان واگذار شده است (امام خمینی، ۱۳۸۵: ۸۲).

۵-۶- استقلال سیاسی

از نظر واژه‌شناسی؛ کلمه استقلال از باب استفعال و با واژه‌هایی چون قلیل، قلت و تقلیل مرتبط است و در معنی، کم کردن و به حداقل رساندن می‌باشد. ملت استقلال طلب می‌خواهد وابستگی‌ها را تحلیل بدهد و اتکای به دیگران را به حداقل برساند (منصوری، ۱۳۷۴: ۵۴). بحث استقلال سیاسی و استقلال اقتصادی بیشتر به کشورهای در حال توسعه مربوط می‌شود. مفهوم استقلال در روابط خارجی یک دولت با دولت دیگر به کار می‌رود که یک دولت می‌تواند در سیاست خارجی از منافع، اهداف و امنیت ملی خود دفاع نماید. مفهوم آزادی بیشتر در تبیین سیاست داخلی به کار می‌رود. لازمه پیشرفت یک جامعه رسیدن به استقلال و عدم دخالت دیگران در امور داخلی آن جامعه می‌باشد. این تفکر در اندیشه‌های اسلامی نیز از جایگاه والایی برخوردار است و قرآن کریم همواره بر استقلال و عزت مسلمانان و نفی سلطه بیگانگان تاکید داشته است. استقلال در لغت به معنای آزادی و خودمختاری است و مخالف واژه وابستگی به کار می‌رود. اطلاق این واژه به کشورها نشان دهنده قدرت تصمیم‌گیری و انتخاب‌های آزادانه ملت و دولتمردان آن کشور است. به کشوری می‌توان کشور مستقل گفت که هم در سیاست و هم اقتصاد و فرهنگ خود استقلال داشته باشد. در یک جامعه مستقل، افراد جامعه همگی حق تصمیم‌گیری، تفکر و اندیشیدن را دارند. تأمین و ایجاد این فضا به عهده حکومت‌ها می‌باشد. شعار استقلال و آزادی در حقیقت یک شعار جهانی و بر مبنای دین الهی است که تنها مربوط به ایران و یا یک کشور نیست؛ بلکه فراتر از آن و در سطح جهانی مطرح است. سیاست «نه شرقی نه غربی»، رکن اصلی سیاست خارجی حکومت اسلامی ایران را تشکیل می‌دهد و حضرت امام هم به این نکته مهم، قبل از پیروزی انقلاب اسلامی در پاریس اشاره فرموده‌اند: «حکومت اسلامی، حکومتی است آزاد و مستقل و روابطش با شرق و غرب به یک نحو است و اگر آنها روابط حسنه داشته باشند دولت اسلام هم با آنها روابط حسنه دارد و اجازه نمی‌دهیم کسی در مقدرات مملکت‌مان دخالت کند» (امام خمینی، ۱۳۶۹/۴۱۹: ۵).

نتیجه گیری

با توجه به اینکه پانزده خرداد به عنوان شالوده اصلی حرکت ملت مسلمان ایران علیه رژیم پهلوی است همراه با اندیشه سیاسی حضرت امام خمینی (ره) که تشکیل حکومت اسلامی در ایران تبلور عینی آن است؛ به دلیل خصلت دینی و ماهیت مکتبی خود از پیوند عمیق و ناگسستنی با نهضت اسلامی در جهان برخوردار است. آنچه در بررسی نقش و جایگاه مرجعیت شیعه در تاریخ معاصر ایران آشکار می‌شود آن است که ایشان، علاوه بر وظایف دینی و شرعی، در عرصه سیاسی و اجتماعی هم وظایفی بر عهده داشتند که مهم‌ترین آن محافظت از کیان اسلامی و مبانی هویت ملی مردم ایران بوده است. در هر مقطعی از تاریخ معاصر ایران ادای این وظیفه خطیر را می‌توان دید، به عبارت بهتر علماء و مراجع، به عنوان مدافعان هویت ایرانی، پیشگام نهضت‌ها و حرکت‌ها بوده و در صورت تعرض به مبانی آن به مبارزه برخاسته‌اند. مبارزات امام خمینی (ره) برای پیروزی انقلاب اسلامی در بستر چنین وظیفه دینی و ملی انجام شده است. تعرض به مبانی مذهبی جامعه و سلطه بیگانه بر مقدرات جامعه ایرانی آغازگر نهضتی بود که به برپایی نظامی نو مبنی بر باورهای مذهبی منجر گردید.

می‌توان گفت زمینه‌های قیام پانزده خرداد ۱۳۴۲ عبارتند از اصلاحات ارضی محمدرضاشاه، لایحه انجمن‌های ایالتی و ولایتی، انقلاب سفید شاه، حمله به مدرسه فیضیه قم و دستگیری حضرت امام (ره) می‌باشند که نقطه عطفی در تاریخ معاصر ایران بوده است. بنابراین، قیام پانزده خرداد به رهبری امام خمینی (ره) تأثیرات عمیق و شگرفی بر ساختار سیاسی و اجتماعی ایران گذاشت و نتایج و پیامدهای سازنده و مطلوبی به بار آورد. در واقع، آماده‌سازی شرایط و زمینه‌های لازم و نیروهای انقلاب اسلامی را در دامن خود پرورش داد که موجب انقلاب اسلامی سال ۱۳۵۷ گردید. یافته‌های این پژوهش حاکی از آن است که شاخصه‌های قدرت نرم قیام پانزده خرداد با تأکید بر اندیشه معمار انقلاب اسلامی حضرت امام خمینی (ره) عبارتند از روحیه خودباوری و امید به آینده، دشمن ستیزی، معنویت گرایی، ولایتمداری و استقلال سیاسی که به روش تحلیل محتوای کیفی استخراج گردید.

منابع

قرآن کریم

- اصلانی، فرهاد و بحرودی، ابوالقاسم (۱۳۹۱)، «ولایت فقیه، قانون اساسی، مسئله مشروعیت»، پژوهش‌های انقلاب اسلامی، دوره یک، شماره ۳، ۲۲۳-۲۰۹.
- اکبری، حسین، پورقیومی، ایوب، امینی، حسن و آماده، حسین (۱۳۹۹)، «منشأ، ابعاد و مؤلفه‌های قدرت نرم در مکتب شهید سلیمانی»، دومین همایش بین‌المللی گام دوم انقلاب اسلامی: مکتب شهید سلیمانی، شماره ۳، ۳۷-۱.
- امام خمینی، سید روح‌الله (۱۳۸۵)، ولایت فقیه، تهران: نشر مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
- امام خمینی، سید روح‌الله (۱۳۶۹)، صحیفه نور، مجموعه رهنمودهای امام خمینی، تهران: مرکز مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی.
- امام خمینی، سید روح‌الله (۱۳۵۸)، صحیفه امام، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
- بیانات مقام معظم رهبری در مراسم بیست و چهارمین سالگرد رحلت امام خمینی ۱۳۹۲/۰۳/۱۴
- پایگاه اطلاع‌رسانی و خبری جماران ۱۴۰۰/۰۳/۱۵
- جعفری پناه، مهدی و میراحمدی، منصور (۱۳۹۱)، «مؤلفه‌های قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران با رویکرد اسلامی»، معرفت سیاسی، سال چهارم، شماره ۲، ۱۲۲-۱۰۵.
- دانایی فرد، حسن و امامی، سیدمجتبی (۱۳۸۶)، «استراتژی‌های پژوهش کیفی: تاملی بر نظریه پردازی داده بنیاد»، اندیشه مدیریت راهبردی، سال اول، شماره ۲، ۲۷۲-۲۴۷.
- درودیان، محمد (۱۳۹۵)، تجزیه و تحلیل جنگ ایران و عراق، تهران: مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس.
- دهشیار، حسین (۱۳۸۷) جهانی شدن: تک‌هنجاری طلبی ایالات متحده آمریکا، سیاست خارجی، سال چهارم، شماره ۲.
- رنجبران، داود (۱۳۸۸)، جنگ نرم، تهران: نشر ساحل اندیشه.
- رهبر، فرهاد، سیف، الله مراد و فرج‌الله زاده، محمد (۱۳۹۹)، «تبیین گفتمان اندیشه‌ها، آراء، نظرات و رهنمودهای حضرت امام خامنه‌ای مدظله در زمینه مقابله با تحریم‌های اقتصادی»، مطالعات بین‌رشته‌ای دانش راهبردی، سال دهم، شماره ۴۰، ۳۵۴-۳۱۹.
- سیمبر، رضا و قربانی شیخ‌نشین، ارسلان (۱۳۸۹)، اسلام‌گرایی در نظام بین‌الملل رهیافت‌ها و رویکردها، انتشارات دانشگاه امام صادق (ع).

شعبانی، محمدجواد، صادق نیا، محراب و میرتبار، سید مرتضی (۱۳۹۸)، «بررسی مؤلفه امید در سبک زندگی دینی و نقش رسانه دیداری تلویزیون در گسترش امیدآفرینی دینی»، پژوهش نامه سبک زندگی، شماره ۸، ۱۴۴-۱۱۵.

صدرپور، سید امیر، جمشیدی، محمدحسین و اسلامی، محسن (۱۳۹۵)، «بررسی سازوکار نوین دیپلماسی عمومی بر مبنای نظریه قدرت نرم جوزف نای»، مطالعات قدرت نرم، دوره ۶، شماره ۱۴، ۱۸۳-۱۶۶.

عالم، عبدالرحمن (۱۳۸۱)، بنیادهای علم سیاست، تهران: نشر نی.

مسعودنیا، حسین، علی حسینی، علی و محمدفر، نجات (۱۳۹۳)، «نقش فرهنگ سیاسی شیعه در میزان قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران»، مطالعات راهبردی بسیج، سال هفدهم، شماره ۶۳، ۵۱-۲۷.

منصوری، جواد (۱۳۷۴)، فرهنگ استقلال، تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.

نای، جوزف (۱۳۸۹)، قدرت نرم، ابزارهای موفقیت در سیاست بین‌الملل، سید محسن روحانی و مهدی ذوالفقاری، تهران: دانشگاه امام صادق (ع).

Nye, Joseph, (2004). *Soft Power and Leadership, Compass: A Journal of Leadership*. (Compass is published by the Center for Public Leadership, John F. Kennedy School of Government, Harvard University).